

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

КАЗАК К. О.,
здобувач кафедри господарського права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 346.26

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КНИГОВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАЙБЛИЖЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано вихідні положення вітчизняного законодавства, які визначають основи здійснення державної підтримки книговидавничої справи в Україні. Констатовано, що одним із основних засобів такої підтримки є надання податкових пільг. Аналіз статистичних даних дав змогу проілюструвати, що скорочення такої підтримки негативно впливає на розвиток цієї сфери господарської діяльності.

Ключові слова: книговидавництво, державна підтримка, податкові пільги, видавнича справа.

В статье проанализированы исходные положения отечественного законодательства, определяющие основы осуществления государственной поддержки книгоиздательского дела в Украине. Констатируется, что одним из основных средств такой поддержки выступает предоставление налоговых льгот. Анализ статистических данных позволил проиллюстрировать, что сокращение такой поддержки негативным образом влияет на развитие данной сферы хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: книгоиздательство, государственная поддержка, налоговые льготы, издательское дело.

The article analyzes the assumptions of national legislation that establish a framework for the implementation of the state support of book publishing in Ukraine. It is stated that one of the main means of such support is the tax breaks. The statistical analysis illustrate that reducing such support negatively affect the development of this sphere of economic activity.

Key words: publishing, government support, tax incentives.

Вступ. Національне книговидання посідає важливе місце у формуванні єдиного гуманітарного простору кожної держави. Книги є невід'ємним елементом інформаційної сфери життя суспільства. Роль друкованої книги не зменшується зі збільшенням використання сучасних технологій, зокрема електронних і аудіокниг. Адаже вона є чинником формування світоглядно-ціннісних орієнтацій, духовності, освітнього потенціалу держави та інтелектуального капіталу кожного народу [1, с. 226].

Водночас книговидання на сучасному етапі розвитку опинилося в ситуації переживання значних змін, які поєднані з необхідністю подолання численних викликів [2, с. 90]. Серед них називають, зокрема, такі:

- 1) засилля імпортованої друкованої продукції на вітчизняному книжковому ринкові;
- 2) економічна та фінансова немічність суб'єктів видавничої справи;
- 3) нерозвиненість і безсистемність книгорозповсюдження в Україні, недостатність попиту на українську книгу і тривалі строки її реалізації;
- 4) дефіцит української книги загалом і підручників для середньої й вищої шкіл зокрема;

- 5) недостатня якість поліграфічного виконання вітчизняної книги;
- 6) занепад бібліотечної справи в Україні;
- 7) відсутність якісного змістового наповнення вітчизняних книг;
- 8) відсутність програми розвитку книговидавничої справи в Україні;
- 9) низький рівень розвитку наукового книговидання, що є показником розвитку суспільства;
- 10) нерозвиненість електронного книговидання [3, с. 4].

Постановка завдання. Незважаючи на наявність окремих розробок у царині дослідження сучасних проблем розвитку книговидання в Україні такими науковцями, як О. Афанасенко [4], Я. Зелінська [5], Я. Ісаєвич [6], М. Сенченко [7], Л. Швайка [8] та ін., низка важливих питань щодо механізмів державного регулювання зазначеної сфери залишається поза увагою науковців.

Метою статті є визначення загальних засад правового регулювання здійснення державної підтримки книговидання в Україні й окреслення шляхів його вдосконалення.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про видавничу справу» від 05 червня 1997 р. № 318/97-ВР [9], державна політика у видавничій справі визначається Верховною Радою України й ґрунтується на принципах дотримання свободи у видавничій справі, протидії її монополізації, зміцнення матеріально-технічних, організаційних, правових і наукових засад видавничої справи, гарантії соціального та правового захисту її працівників.

Законодавчо сформульовано також напрями державної політики у видавничій справі. Зокрема, вона спрямовується на підтримку розвитку національного книговидання, наповнення україномовними виданнями ринку, фондів бібліотек, забезпечення потреб навчальних і наукових закладів, Збройних Сил України й інших військових формувань, правоохоронних органів, підприємств, установ і організацій необхідними виданнями державною мовою. Отже, ідеться про два основних напрями – підтримка національного книговидання та наповнення україномовними виданнями ринку.

Як указано у ст. 6 Закону України «Про видавничу справу», центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у видавничій сфері, разом з іншими органами державної влади вживає заходів щодо розвитку книговидання та книгорозповсюдження, популяризації вітчизняної книговидавничої продукції.

Але положення цього Закону значною мірою є концептуальними й декларативними. Держава надає підтримку суб'єктам видавничої справи, створює сприятливі умови для розвитку книговидання відповідно до Закону України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» від 06 березня 2003 р. № 601-IV [10]. Цей Закон, по-перше, є частиною законодавства про видавничу справу, по-друге, від визначає засади державної підтримки книговидавничої справи в Україні й спрямований на подолання кризи у вітчизняному книговиданні та створення сприятливих умов для його розвитку.

Як бачимо, Закон з'явився в далекому 2003 р. Водночас навряд чи можна стверджувати, що з його прийняттям насправді зроблено прорив на шляху «подолання кризи у вітчизняному книговиданні та створення сприятливих умов для його розвитку». Статистика випуску видавничої продукції свідчить, що за 10 років (2005–2014 рр.) загальний річний тираж книжок і брошур майже не змінився: у 2005 р. він становив більше ніж 54 млн примірників [11], у 2014 р. – 55 млн примірників [12].

Але важливість питання повернення до теми підтримки книговидавничої справи в Україні стає більш наочною при порівнянні статистики за останні роки. Наприклад, загальний річний тираж книжок і брошур у 2013 р. становив майже 70 млн примірників [13]. Ще більшу стурбованість викликає порівняння результатів 2015 р. з даними 2014 р. Станом на 21.09.2015 р. загальний річний тираж книжок і брошур у процентному відношенні до тиражу 2014 р. (за відповідний період) становить лише 50% [14]. Тобто, фактичний тираж лише за 2015 р. зменшився вдвічі. Наведені тенденції підкреслюють актуальність питання щодо державної підтримки книговидання в Україні.

Як декларує законодавець, метою державної підтримки книговидавничої справи в Україні є визнання духовної функції книги в суспільстві; задоволення духовних, освітніх і культурних потреб Українського народу за допомогою книг; забезпечення державних інтересів щодо захисту національного інформаційного простору.

Але це не вичерпний перелік. Крім цього, метою державної підтримки є матеріальні напрями, спрямовані на економічну підтримку галузі:

– оновлення й переоснащення видавничо-поліграфічної бази суб'єктів видавничої справи та створення сприятливих умов їх розвитку;

– сприяння збільшенню випуску книжкової продукції в Україні, зниженню її собівартості й підвищенню конкурентоспроможності як на вітчизняному книжковому ринку, так і за межами України.

Державна політика у книговидавничій справі, відповідно до поставленої мети, здійснюється шляхом податкового, митного, валютного та інших видів регулювання, а також через державне замовлення на видання книжкової продукції (ст. 5).

На оновлення й переоснащення видавничо-поліграфічної бази суб'єктів видавничої справи був спрямований пільговий режим оподаткування (митом і податком на додану вартість (далі – ПДВ)) при ввезенні на територію України окремих товарів для видавничої діяльності. Зокрема, відповідно до п. «о» ст. 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф» від 05 лютого 1992 р. № 2097-ХІІ [15], від сплати мита до 01 січня 2015 р. звільнялись товари, які не виробляються в Україні, крім товарів за кодами згідно з УКТ ЗЕД 4707 90 10 00, 4707 90 90 00, ввозяться на митну територію України для використання у видавничій діяльності й діяльності щодо виготовлення книжкової продукції, яка виробляється в Україні, і мають, згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), окремо визначені коди.

Відповідно до п. п. 5–7 підрозділу 2 розділу ХХ Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI [16], тимчасово, до 01 січня 2015 р., звільняються від оподаткування ПДВ операції з виконання робіт і постачання послуг суб'єктами підприємницької діяльності – резидентами України, які водночас здійснюють видавничу діяльність, діяльність із виготовлення, розповсюдження книжкової продукції та виробництва паперу й картону. При цьому дохід такого суб'єкта підприємницької діяльності, отриманий від видавничої діяльності, діяльності з виготовлення, розповсюдження книжкової продукції та виробництва паперу й картону, має становити не менше ніж 100% від загальної суми його доходу за перший звітний (податковий) період із часу створення такого суб'єкта підприємницької діяльності або не менше ніж 50% від загальної суми його доходу за попередній звітний (податковий) рік.

Тимчасово, до 01 січня 2015 р., звільняються від оподаткування ПДВ операції з виконання робіт і постачання послуг у видавничій діяльності, діяльності з виготовлення та розповсюдження видавництвами, видавничими організаціями, підприємствами поліграфії, розповсюджувачами книжкової продукції, виробленої в Україні, операції з виробництва та/або постачання паперу й картону, вироблених в Україні для виготовлення книжкової продукції, учнівських зошитів, підручників і навчальних посібників українського виробництва, а також операції з постачання книжкової продукції, виробленої в Україні, крім реклами, послуг із розміщення матеріалів рекламного та еротичного характеру й видань рекламного та еротичного характеру.

Тимчасово, до 01 січня 2015 р., звільнялися від оподаткування податком на додану вартість такі операції:

– операції з увезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів, визначених підпунктом 1 п. 4 розділу ХХІ «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України, для використання у власній виробничій діяльності;

– операції з постачання товарів, визначених підпунктом 1 п. 4 розділу ХХІ «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України, переробникам, видавництвам і підприємствам поліграфії на території України.

У разі нецільового використання зазначених товарів платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, на який припадає таке порушення, на суму ПДВ, що мала бути сплачена в момент імпорту таких товарів, а також сплатити пеню відповідно до закону.

Час цих пільг, на жаль, минув. До Верховної Ради України надходив законопроект, яким планувалось подовжити строк цих пільг ще на 5 років (наприклад, проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо забезпечення державної підтримки заходів з розвитку та популяризації української мови та україномовної друкованої продукції)» від 20.02.2013 р. № 2359). Але його не було прийнято.

Тим не менше, окремі засоби податкової підтримки книговидавництва в Україні все ж таки залишаються. Наприклад, відповідно до пп. 197.1.25 Податкового кодексу України, звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання (передплати) й доставки періодичних видань друкованих засобів масової інформації (крім видань еротичного характеру) вітчизняного виробництва, підготовлення (літературне, наукове й технічне редагування, коригування, дизайн і верстка), виготовлення (друк на папері чи запис на електронному носіїві), розповсюдження книжок, у тому числі електронного контенту (крім видань еротичного характеру) вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників і навчальних посібників, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови вітчизняного виробництва на митній території України.

При цьому необхідно враховувати, що Колегія Рахункової палати за підсумками розгляду Звіту про результати аналізу виконання повноважень органами державної влади щодо контролю за дотриманням законодавства в частині податкових пільг, наданих суб'єктам господарювання у сфері книговидавничої справи, констатувала, що чинний механізм державної підтримки суб'єктів господарювання у сфері книговидавничої справи діє без урахування інтересів вітчизняного товаровиробника та споживача книжкової продукції. Книговидавнича справа в Україні знаходиться у кризовому стані, більшість підприємств, що випускають книжкову продукцію, залишаються збитковими (лист Рахункової палати України від 06.07.2011 р. № 16-1292). Із деякими висновками листа вимушені погодиться, бо свого часу Державною податковою службою України справді надавались роз'яснення (наприклад, у листі від 28.09.2006 р. № 5115/А/16-1415), що при поставці книжок іноземного походження на митній території України розповсюджується пільговий режим оподаткування ПДВ. Водночас Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Міністерство фінансів України вважали, що звільненню від оподаткування підлягають операції з постачання книг тільки вітчизняного виробництва, але не забезпечили відповідного реагування на позицію Державної податкової служби України та своєчасно не ініціювали внесення уточнення до законодавства.

Висновки. Із 2006 р. в Україні впродовж багатьох років на практиці продаж книг іноземного виробництва здійснювався переважно без сплати ПДВ, унаслідок чого державний бюджет втрачав значні надходження й фактично здійснювалася підтримка іноземних виробників книжкової продукції.

Як бачимо, поточна редакція пп. 197.1.25 Податкового кодексу України враховує ці зауваження. Але необхідно констатувати, що кількість інструментів підтримки книговидавничої справи все ж таки зменшується.

Відкритим залишається питання: чи пов'язано максимально різке зниження у 2015 р. загального річного тиражу книжок і брошур у процентному відношенні до тиражу 2014 р. (про що йшлося вище) із закінченням строків саме 01 січня 2015 р. цих засобів підтримки видавничої діяльності?

Можна стверджувати, що наявна підтримка книговидавців залишається дуже слабкою. Більше того, держава відмовляється навіть від тих інструментів, які працювали до недавнього часу, не замінюючи їх більш ефективними. У наявних на сьогодні концепціях податкової реформи (у т. ч. концепції від Міністерства фінансів України) акцент зроблено на ліквідації податкових пільг. Але маємо сподівання, що під час прийняття цих рішень буде враховано положення Коаліційної угоди (складено 21.11.2014 р.), у пп. 2.3.7 якої йдеться про заохочення державою читання, книговидавництва та книгорозповсюдження, у т. ч. шляхом створення розгалуженої мережі книжкової торгівлі й збереження податкових пільг у книговидавничій галузі. Також було вказано на розробку програми підтримки читання. Це відображено в п. 353 Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 р., затвердженого Розрядженням Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 213-р [17]. У ньому визначено строк виконання – 15 грудня 2015 р., а відповідальними за виконання призначено Держкомтелерадіо, Мінкультури України, МОН України.

У країнах по-різному вибудовують протекціоністську політику щодо національного книговидавництва. Є й загальне розуміння проблеми. Питання підтримки національного книговидавництва стало предметом окремого розгляду Конференції Ради Європи «Законодавство у світі книги», що відбулася у м. Варшаві в 1996 р. Представники європейських країн тоді

виробили рекомендації, які ґрунтувалися на двох основних висновках: книга є передусім мистецьким, духовним витвором і лише потім предметом продажу, товаром; жодна із країн-членів Ради Європи не може ухвалювати закони, які погіршували б стан національного книговидання. Відповідно до рекомендацій формуються й правові норми, що регулюють діяльність книговидавничої сфери [18].

Уважаємо, що саме із цих засадничих принципів мають виходити відповідні державні органи в процесі реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України в контексті підтримки книговидавничої справи.

Список використаних джерел:

1. Садовська А. Державне регулювання розвитку книговидання як складова формування єдиного гуманітарного простору України / А. Садовська // Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 37 «Ефективність державного управління». – С. 225–234.
2. Водолазская С.А. Инновационные вызовы современному восточноевропейскому книгоизданию / С.А. Водолазская // Вестник ВГУ. Серия «Филология. Журналистика». – 2014. – № 4. – С. 89–92.
3. Котуков О.А. Пріоритети державної політики у сфері книговидання в Україні / О.А. Котуков, Т.В. Кузнецова // Державне будівництво. – 2007. – № 1(2). – С. 1–12.
4. Афанасенко О. Сучасний книжковий ринок України як об'єкт професійного дослідження / О. Афанасенко // Вісн. Книжкової палати. – 2004. – № 3. – С. 28–30.
5. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні. Історія та сучасний стан : [навч. посіб.] / Н. Зелінська. – Л. : ПАІС, 2003. – 544 с.
6. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. – 520 с.
7. Сенченко М. Світове книговидання: випуск друкованої продукції в 2004 році в контексті інформаційної безпеки / М. Сенченко // Друкарство. – 2005. – № 3. – С. 15–27.
8. Швайка Л. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : [моногр.] / Л. Швайка. – Л. : Українська академія друкарства, 2005. – 432 с.
9. Про видавничу справу : Закон України від 05 червня 1997 року № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.
10. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні : Закон України від 06 березня 2003 року № 601-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 24. – Ст. 162.
11. Випуск видавничої продукції в Україні в 2005 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2005.htm.
12. Випуск видавничої продукції в Україні в 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2014.htm.
13. Випуск видавничої продукції в Україні в 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2013.htm.
14. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/statistika_.html.
15. Про Єдиний митний тариф : Закон України від 05 лютого 1992 року № 2097-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259.
16. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Т. 1. – С. 9. – Ст. 3248.
17. План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затверджений Розрядженням Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 213-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>.
18. Бондар Ю.В. Правове забезпечення національного книговидання у контексті міжнародного досвіду / Ю.В. Бондар // Інформація і право. – 2011. – № 3 (3). – С. 117–123.

